

УДК 007 : 304 : 001

ІВАН ФРАНКО ТА АПОЛІНАРІЙ МАРШИНСЬКИЙ: ІСТОРІЯ ТВОРЧИХ ВЗАЄМИН

Наталя Тихолоз

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна,
e-mail: journft@franko.lviv.ua*

На прикладі творчих взаємин між І. Франком та А. Маршинським встановлено рівень авторитету галицького письменника та його впливу на тогочасне покоління молодих інтелектуалів. Визначено основні ідейні вектори епістолярної комунікації І. Франка та А. Маршинського.

Ключові слова: Іван Франко, Аполінарій Маршинський, листи, творчість.

МАРШИНСЬКИЙ Аполінарій Серапіонович (псевд. і крипт. – Петро Левківський, Левко; Морашинський, М.; 1865 Херсонщина – 30.VII. 1929, м. Прага, Чеська Республіка) – український мемуарист, перекладач, громадсько-культурний та державний діяч, фінансист, педагог.

У 1884–1889 рр. навчався на словесному відділі історико-філологічного факультету Київського університету. Зі студентських років став членом київської «Старої громади» та ідейним прихильником М. Драгоманова. Тісно здружився з К. Арабажином, Б. Кістяківським, М. Косачем, В. Самійленком. Брав активну участь у студентських українських гуртках (літературно-драматичному, «хрестоматійному» та ін.), засідання яких часто за браком приміщення проводилися у будинках В. Антоновича, М. Лисенка, О. Кониського та ін. «громадівців». На таких зібраннях в умовах заборони української культури підпільно, усупереч усе ще чинному Емському указові 1876 р., формувалася нова генерація національно свідомих українців. Старше покоління «громадівців» виховувало молодше. «Нас просто в сей спосіб вчили: привчали до умислової праці, до вивчення рідної мови, до правдивого наукового розуміння тих моментів минулого життя, які ховала від нас або фальшувала державна офіційна наука. <...> Старше покоління гартувало наші переконання, щоб не схибнули, не зблудились потім, вийшовши на шлях російського життя, щоб українське почуття зробилось нашою природою. <...> Учений Антонович вкладав в наші голови потрібні знання, підводив під наш світогляд твердий ґрунт; сивий одноокий мистець слова Кониський терпеливо навчав нас краси мови, – так сказати би, стилізував нашу душу; м'який, завжди лагідний Лисенко видобував громом своїх згуків з глибини почувань патос, якому природню форму давала національність. Приймали у себе, частували й

непомітно виховували наші національні почуття...», – згадував із вдячністю А. Маршинський членів «Старої громади» [5, с. 96]. На одному із таких засідань у

будинку В. Антоновича А. Маршинський уперше побачив І. Франка. «В кабінеті Антоновича наш гурток приймав на урочистому засіданні І. Франка, коли той приїздив до Києва, – оповідав згодом А. Маршинський. – Енергією, силою повіяло на нас від серйозного, на вигляд холодного, задуманого галицького гостя. Запропонував нам запитувати про те, що нас цікавить і на запитання ознайомив нас з загальним станом національної справи в Галичині. Пригніченим російським безправ'ям, нам видавались благами ті конституційні гарантії, якими володіли наші брати, між иншим школа, в якій наших письменників – Шевченка, Марка Вовчка, Кониського – студіювалося так, як ми в своїх школах студіювали Пушкіна, Тургенева» [5, с. 98–99]. Очевидно, йдеться про візит І. Франка до Києва у лютому 1885 р. Чи тоді-таки відбулося й особисте знайомство юного студента з письменником, напевне сказати не можна.

Улітку 1889 р. на кошти київської «Старої громади» Аполінарій Маршинський разом з Богданом Кістяківським, Сергієм Дегеном та двома його сестрами Наталією і Марією прибули до Галичини для встановлення контактів із галицькою молоддю, ознайомлення з культурно-політичним життям українців за межами Російської імперії та налагодження пересилання забороненої літератури із закордонних еміграційних осередків Європи через Галичину в Росію і Україну. Мету своєї подорожі А. Маршинський означував так: «Крім завдання подивитися на український світ поза російським вікном, я взяв на себе перевезти, повертаючись, заборонені до ввозу в Росію книжки львівського видання. Від нашого радикально-демократичного, як ми себе називали, гуртка віз для пересилки або передачі через когось листа до М. П. Драгоманова» [4, с. 82]. Для майбутнього листування та захисту від перлюстрації було придумано шифр та спеціальні терміни (як-от, книжка – «білизна», Франко – «негоціант»). На час перебування у Галичині А. Маршинський для конспірації обрав собі псевдонім Левківський.

Зрозуміло, що справжня мета поїздки київських студентів не розголошувалася. Офіційно в документах значилося, що Б. Кістяківський, А. Маршинський, С. Деген «приїхали для етнографічних і історичних студій» [3, с. 126], а сестри Деген – для оздоровлення в Карпатах. Проте російська і австрійська поліції уже стежили за київськими мандрівниками. Причиною цього слугував донос одного поляка (прізвище невідоме) в Києві австрійському консулові Ф. Шпонеру, у котрому значилося, що «до Галичини виїхала група студентів підбурювати селян проти польських панів, галичан проти поляків» [1, с. 225]. Консул доповів про це австрійському міністрові закордонних справ. А 4 серпня 1889 Бадені повідомляв адміністративним і поліцейським органам Австро-Угорщини, що справжня «мета їх подорожі – пропагування серед українців соціалістичних ідей і розпалювання ненависті до шляхти» [2, с. 123]. Відтак приїзд А. Маршинського разом із київськими друзями до Галичини та їхній контакт з І. Франком стали безпосередніми причинами третього арешту письменника. Напередодні виборів до сейму, що мали відбутись у вересні 1889 р., цей арешт мав ізолювати небажаного кандидата від його виборців. Так постала справа «Дегена і товаришів».

У Львові А. Маршинський (разом з Б. Кістяківським) замешкав у студента юридичного факультету, секретаря товариства «Просвіта» А. Скородинського. Обідати ходив до І. Франка, у якого зупинився С. Деген. На адресу І. Франка приходила й кореспонденція для А. Маршинського. Останній часто бував у квартирі І. Франка, (вул. Зиблікевича, № 10 – тепер вул. І. Франка, будинок не зберігся), у якого збиралась молодь, провадились дискусії. Також відвідував бібліотеку Осолінських (нині Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника), «Академічний кружок». Познайомився з Г. Величком, О. Колесою, Є. Левицьким, О. Маковеєм, В. Охримовичем, К. Трильовським.

На честь приїзду київських гостей увечері з 19 на 20 липня 1889 р. було влаштовано товариський бенкет, що відбувся на першому поверсі ресторану єврейського броваря Макса Вікеля (приміщення ресторану знаходилося поблизу перехрестя сучасних вул. Вітовського і Коперніка, орієнтовно на тому місці, де зараз перший трамвайний парк у Львові). На ньому був присутній також і І. Франко. Про цю вечірку А. Маршинський згадував: «Не було – щоправда – бенкетом, тим більше підстриженим, а просто товариською вечіркою – бо й завдання були не бенкетні – якою вшанували нас, киян, львівські товариші перед своїм (на вакації) і нашим виїздом на мандрівку зі Львова. Запросили Франка. Вечеряли. Говорили промови. Співали патріотичні пісні і декламували вірші (пам'ятаю, як запалили всіх «Каменярі» [поезію Франка «Каменярі» читав на вечорі студент Львівського університету, згодом актор театру товариства «Руська бесіда» Лев Лопатинський – Н. Т.] і як гаряче вітали автора). Від нашого імені говорив Богдан Кістяківський, невеликий оратор, та все ж кращий від мене. Теми і зміст промов були звичайні, оскільки їх собі уявляю, про братню єдність, про завдання та шляхи, що стояли перед нами. Про інтереси простого народу, з якого тільки що повстала більшість сучасної молододі інтелігенції. Розмови велись в нормах здорового розуму, на ґрунті реальних історичних умов. Молодість гарячила наше слово, запалювала надію, але ні крихти не позбавляла тверезості. Тай тут же говорив найтверезіший з ентузіястів, найбільш прозаїчний з великих поетів І. Франко. Кому саме привидилось, якому шпигові помутилось в голові, того вже не дослідити і не збагнути, але з наших невинних розмов і промов виросла незабаром у тій дурній голові отрутна сікофантська ростица, що й отруїла нам на якийсь час життя» [4, с. 86–87].

Наступного дня 21 липня 1889 р. учасники вечірки, поділившись на групи, вирушили в подорож по Галичині і Буковині. І. Франко з О. Маковеєм, С. Дегеном та його сестрами виїхали у мандрівку до с. Дидьови Турчанського повіту (тепер на цьому місці кордон України з Польщею). А маршрут А. Маршинського з Б. Кістяківським, О. Колесою, Г. Величком, Ю. Бачинським, В. Охримовичем [див.: 6] проходив через м. Долину та м. Болехів (зокрема подорожани відвідали Н. Кобринську, а також у її домі познайомилися з О. Кобилянською), через села Велдіж (тепер Шевченкове Долинського р-ну Івано-Франківської обл.), Сенечів (Долинського р-ну Івано-Франківської обл.), Волосянку і Славське (Сколівського р-ну Львівської обл.) до с. Волівця (Закарпатської обл.), сходження на гору Вержаву, спуск до м. Мукачева (Закарпатської обл.) і повернення до Галичини, а саме до с. Тухлі та м. Сколе (Львівської обл.).

Повернувшись з мандрівки, А. Маршинський планував невдовзі виїхати до Києва, оскільки мав доскласти у Київському університеті випускні іспити та з осені отримати учительську посаду. Проте останні два дні побуту у Львові цілковито змінили його долю. Негласний нагляд за подорожніми та квартирою І. Франка тривав, відбувався контроль за їх листуванням і пересуванням. Так, у звіті дирекції поліції у Львові президії Міністерства внутрішніх справ у Відні від 15 серпня 1889 р. значилося, що м. Сколе невідомо було обрано останнім пунктом мандрівки Петра Левковського (тобто А. Маршинського) та Богдана Городиського (псевдонім Б. Кістяківського), адже «останні повинні отримувати своє листування в Сколе, повіт Стрий, „до запитання”. Це тим більше викликає підозріння, що якраз в цій околиці, згідно з достовірними відомостями, зупинявся також відомий редактор Марков» [2, с. 125]. Реакція поліції на такі начебто «підозрілі» дії мандрівників не забарилася (схожим чином було зібрано й інформацію про Франка та Дегенів). Відтак 15 серпня 1889 р. після ретельного обшуку арештовано С. Дегена, 16 серпня заарештували І. Франка. У результаті обшуку конфісковано кореспонденцію, яка, на думку поліції, була «таємничого» характеру і мала підтверджувати протизаконну діяльність. Ці ув'язнення стали несподіванкою для усіх учасників втягнутих у т. зв. процес «С. Дегена і товаришів» і викликали щонайменше здивування. «У Львові зупиняюся на два-три дні, мешкаю у п. Скородинського, <...>, обідаю у Франка... – розповідав згодом А. Маршинський. – День другий... Якись тривожні чутки... Політичні арешти у Львові... Приходжу на обід – Франка арештовано... Всякі припущення, догадки... Вечером навідуємося з п. Скородинським – нема Франка. А я вже був налагодився на другий день виїжджати. Ще Франко напередодні навибирав мені для моєї „пачкарської” валізи зі свого складу купу книжок. Та валіза у нього в покою... Проходжуємося коло хати Франка, придумуємо, що робити. <...> Чи й до нас не завітають гості? Не забарились...» [4, с. 88]. Наступного дня, 17 серпня 1889 р., проведено обшук на квартирі А. Скородинського, останнього разом із А. Маршинським арештовано і передано у розпорядження суду. Під час арешту поліція конфіскувала в А. Маршинського лист київських студентів «Голос української молоді» до редакції польської газ. «Ognisko» [11, арк. 160–173]. Протягом 17–20 серпня серед затриманих і переданих у розпорядження суду були також Б. Кістяківський, М. Павлик, Н. і М. Дегени. Усім арештованим інкримінували порушення публічного спокою, виступи проти держави та ладу, що спрямовані на від'єднання Галичини від Австрійської імперії та приєднання її до Росії, приналежність до соціально-революційного таємного товариства, зв'язки з опозиційними елементами, вербування молоді для нелегальної діяльності.

Під час слідства І. Франко намагався відвести політичні звинувачення від київських гостей, усіляко підкреслюючи винятково рекреаційну та культурно-наукову мету їхнього приїзду до Галичини. Що ж стосується його зв'язків з А. Маршинським, то на допиті 18 серпня 1889 р. письменник узагалі заперечував, що знайомий із ним. «З київських студентів, які сюди приїхали, мені представили студента Левковського, імені не згадували, а Маршинського не представляли мені як Маршинського, і я тільки тут, у в'язниці бачив на коридорі, як переходив Левковський, про якого я дізнався, що його прізвище Маршинський, і тому, отже, під час слідства в найкращій вірі свідчив, що не

знаю Маршинського, бо, як я сказав, мені представили Маршинського як Левковського. Крім цього, додаю і те, що коли мене допитували в поліції п. Котовський для складення протоколу, на питання, чи знаю я Левковського, я відповів, що Левковського знаю», – пояснював І. Франко на допиті уже 17 вересня 1889 р. [2, с. 130]. Чи дійсно І. Франко не знав справжнього прізвища людини, котра щодня ходила до нього на обід? Чи, може, намагався не виказувати зайвої інформації про київського студента, – того напевне не знаємо. Очевидно, під час знайомства з І. Франком у публічному місці А. Маршинський з метою конспірації відрекомендувався йому, М. Павликові, О. Маковеві та ін. як Петро Левківський (Левковський). Тому цілком ймовірно, що письменник міг і не знати істинного прізвища київського гостя. «...чому він назвав себе Левковським, не знаю, – говорив І. Франко слідчому Маєвському, – можу тільки догадуватися, що російський уряд не радо дивиться на те, щоб тамтешня молодь мала зв'язки з нашою в Галичині й тому, можливо, Маршинський не хотів отримувати листи, які приходили з Росії, на власне прізвище, а на прізвище Левковського, яке тепер прийняв» [2, с. 130]. Хоч би як там було, але з усіх арештованих у справі «С. Дегена і товаришів» А. Маршинського І. Франко знав найменше, а тому його твердження на допиті виглядали цілком правдиво: «Маршинського знаю мало і про нього нічого не можу сказати, хіба те, що є спокійною людиною, тихою і маломовною, тому не знаю, чи також був би здібний до якоїсь пропаганди» [2, с. 133].

Слідство тривало два з половиною місяці. Жодних доказів, які б підтверджували підозри поліції та вказували на злочинну діяльність арештантів, не було знайдено. Серед допитуваних були також Я. Каспрович, Н. Кобринська, О. Колесса, О. Маковей, В. Охримович, К. Трильовський, О. Франко та ін. За відсутністю складу злочину протягом 20–26 жовтня 1889 р. усіх арештованих було звільнено. І. Франко у «Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.» (Л., 1910) писав про цей процес так: «Літом 1889 р. нас постигло нещастя. Наслідком якогось фальшивого доносу, а властиво тільки для кинення постраху між народ перед близькими виборами, уряд зробив нагітку на вільнодумні елементи східної Галичини. Арештовано зразу Вислоуха і ще деяких польських емігрантів, а потім арештовано також мене і Павлика та компанію київської університетської молодіжі, що прибула на літні ферії погостити в Галичині. Арештовано в тім числі росіян, генеральських дітей Сергія Дегена та його дві сестри, Богдана Кістяківського, студента Маршинського і ще декого з львівської молодіжі. Нас продержано три місяці в слідчій арешті, та, неважаючи на численні ревізії та судові допити, роблені по цілм краю, не знайдено нічого, хоч би для формулювання якого-будь оскарження, і випущено нас на волю, при чім одначе росіянам заборонено дальший побут в Австрії» [8, т. 41, с. 468]. У листопаді Б. Кістяківського вислано до Румунії, а А. Маршинського і С. Дегена – до Росії.

Процес І. Франка і А. Маршинського та ін. киян мав виразне політичне забарвлення. Прикметно, що, як твердить І. Чорновол, «ініціатива арештів належала не поліції, а намісництву. <...> У розпорядженні слідчого Маєвського, який вів цю справу, не було жодних фактів, які могли б стати основою обвинувачення арештованих. Більше того, йому було мало що відомо про погляди Драгоманова, прихильність до яких він хотів їм інкримінувати <...>» [9]. Очевидно, не випадковим слід уважати і те, що третій арешт

письменника та його київських гостей відбувався напередодні виборів до сейму і приблизно у той самий час, що й судовий процес над соціалістом Б. Вислоухом і його товаришами. З останнім І. Франко мав добрі контакти і працював із ним у редакції «Kurjera Lwowskiego». Згодом А. Маршинський про цей арешт писав: «<...> не в цілях покарання нас і не для викорінення Драгоманівщини було піднято бучу. Просто треба було заховати на замок “русинських” кандидатів під час виборів до сойму. Використано було для того наші – киян – зносини з Франком і Павликом. Наводили на таку версію одночасні труси та арешти серед польських радикалів (редакторів “Kurjera Lwowskiego” Вислоуха і Г. Реваковича)» [4, с. 95].

Увесь цей судовий процес І. Франко у листі до М. Драгоманова від 23 листопада 1889 р. назвав «Delirium des Zeitgeistes» [8, т. 49, с. 219]. Проте, якщо це «божевілля в душі часу» з виходом із в'язниці для Франка закінчилося, то для київських гостей воно мало продовження. Відгомін про ув'язнення у Галичині докотився до Росії. Наприкінці серпня почалися арешти і в Наддніпрянській Україні. «Слідом за арештуванням нас, коли київські газети передрукували з львівських звістки про це, київська жандармерія поарештувала наших товаришів: Евг. Дегена, Арабажина, Лаппо-Данилевського, Синявського... <...> Арештованих тримали недовго, тепер, очевидно, чекають нашого повороту; по всіх ознаках, хочуть викрити нашу організацію, роздути голосний політичний процес, від яких Київ за останні роки відзвичаївся», – писав у споминах Маршинський [4, с. 95–96]. Австро-угорська поліція передала матеріали слідства київській жандармерії. Відтак після повернення до Росії А. Маршинського та його друзів знову арештовано. Протягом листопада 1889 – березня 1890 рр. тривало слідство у Києві. Безперечно, контакти з І. Франком, листування з ним викликало у поліції чимало підозр. Тому під час допитів усі арештовані змушені були давати пояснення про стосунки з галицьким літератором. Отож, А. Маршинський 16 листопада 1889 р. про своє знайомство з письменником у київській царській жандармерії свідчив: «З Іваном Франком я познайомився по приїзді моему до Львова через Сергія Дегена, до того знайомий не був, з ним я познайомився як з відомим галицьким літератором, який міг дати корисні вказівки щодо наукових моїх занять... З Михайлом Павликом, галицьким літератором, я познайомився випадково при відвіданні Івана Франка...» [13, арк. 35 зв.]. Як і всі арештовані, А. Маршинський на допиті про свої контакти з письменником говорив дуже стримано і обережно.

А поза тим у цей-таки час підтримував приятні епістолярні зв'язки з І. Франком, а також виступив у газ. «Киевское слово» зі статтею «Приключения русского в Галиции» (1889. – 25.XI), у якій передав свої враження від мандрівки Галичиною. Цією публікацією зацікавився М. Драгоманов і в листі до І. Франка від 9/21 грудня 1889 р. з Софії просив надіслати її для ознайомлення. Проте у відписі (б. д.) письменник повідомляв: «Статей Дегена [йдеться про «Письмо в редакцию» (Киевлянин. – 1889. – 19.IX). – Н. Т.] й Марша [тобто А. Маршинського. – Н. Т.] ми не маємо. Давно написали до Києва, щоб нам поприсилали, тут вони будуть переложені на німецьке і подані міністрові, та ось уже кілька тижнів минає, а з Києва ні пари, ні духу» [т. 29, с. 228]. Обидві статті, С. Дегена і А. Маршинського, І. Франко згадав у своїй замітці без підпису «Wspomnienia z Galiciji» (Kurjer Lwowski. – 1889. – № 344. – 12.XII. – S. 1).

У архіві письменника збереглося два листи А. Маршинського до І. Франка, з котрих видно, що адресант був добре поінформований про діяльність свого адресата у Галичині. Зокрема, у листі від 31 грудня 1889 / 12 січня 1890 р. А. Маршинський вітав письменника з виходом журналу «Народ»: «Насилу тільки вчора мав пригоду побачити і переглянути Ваше “дітище” [тобто журнал “Народ”, перше число якого вийшло 1 січня 1890 р. – Н. Т.]. Не сіє воно блеском, не імponує пишним убранням, та зате родилось з здоровим організмом. Буде воно виростати помаленьку, живлячись не зіпсутими соками, та набиратись сили...<...> Витаю ж Вас з Вашим новорожденним і жичу йому довголіття, бо за все інше я певен» [10, с. 383–384]. У тому-таки листі А. Маршинський повідомляв письменника, що за місяць планує виїхати на роботу до Тифлісу (тепер м. Тбілісі у Грузії) і домовлявся з ним про подальші умови переписки та співпраці: «На сей раз користуюсь пригодою, щоб умовитись з Вами про дещо. З Тифлісу в лютім одберете гроші за «Народ» з адресою, на яку маєте висилати, може навіть з кількома адресами. Не вважайте, розумієсь, ні на незнакомі імена, ні на почерки, – так само і щодо листів, котрі може прийдеться надсилати до Вас; не вважайте також, що листи будуть висилатись з яких інших міст, а не з Тифлісу. Коли прийдеться Вам відповідати в поштовім ящику, то друкуйте: Теплив, А. М. нарешті підписом на моїх листах будуть літери Л. Г. Намітьте мені кілька питань, котрі б були Вам потрібні для «Народу» і котрими б я міг зайнятись в Тифлісі» [10, с. 384–385]. До Тифлісу А. Маршинський не поїхав. Слідство затягнулося ще на цілий рік. Діяла підписка про невіїзд його з Києва. Відтак у наступному листі до І. Франка від 7/19 лютого 1890 р. з він просив письменника заопікуватися у Львові своїм добрим знайомим з Манчестера, англійським адвокатом і журналістом Елленом, що мав на день проїздом зупинися у Львові для знайомства з українською культурою [10, с. 431–432]. І. Франко прохання товариша виконав. Про це свідчить лист письменника до М. Драгоманова від 5–7 березня 1890 р., у якому він писав: «Був у нас один англичанин переїздом з Києва; він поїхав на Пешт і Белград до Софії і, певно, бачився з Вами. Інтересна фігура» [8, т. 49, с. 235].

Наприкінці 1890 р. обвинувальну справу на А. Маршинського припинено, а підписку про невіїзд знято. Проте під поліційним наглядом він залишався ще довго. Екзистенційним наслідком політичних процесів у Львові та Києві для А. Маршинського стало позбавлення права на науково-педагогічну працю. Окрім цього, його висилка з Києва була неминуча. Після закінчення університету працював коректором у друкарні Кульженка у Києві.

Навесні 1891 р. виїхав до Латвії. З квітня 1891 р. займав посаду в губернськiм правлінні, а згодом – в уряді суспільного опікування у Ризі. Листувався з М. Павликом, від котрого отримував у конвертах часопис «Народ». Про переписку А. Маршинського з І. Франком у цей період відомостей немає. Проте цілком ймовірно, що якщо така кореспонденція велася, то обоє адресатів провадили її украй таємно і максимально конфіденційно. Про це свідчить цитований вище лист А. Маршинського до І. Франка від 31 грудня 1889 / 12 січня 1890 р., а також лист Н. Деген до Франка від 4 січня 1890 р., з якого довідуємося, що кореспонденцію не надсилали поштою, а принагідно секретно передавали з рук у руки через знайомих, довірених осіб тощо [10, с. 391–394]. Та й сам І. Франко у листі до М. Драгоманова від 5–7 березня 1890 р. писав: «Ми прямо з молодими людьми не маємо ніякої кореспонденції. Чи

довго вони там будуть такі паралізовані страхом, святий знає» [8, т. 49, с. 235]. Хоч би як там було, але навіть у далекій Латвії, А. Маршинський звертався до творчості І. Франка. Зокрема опублікував у газ. «Рижский вестник» під криптонімом «М.» російською мовою переклади оповідань письменника «До світла» (1892. – № 274–277. – 12, 14–16.ХІІ), «Історія моєї січкарні» (1892. – № 283. – 23.ХІІ), «Цигани» (1893. – № 35–37. – 13, 15, 16.ІІ), «Два приятелі» (1893. – № 100. – 8.V). У примітці до першого перекладу містилися також короткі біографічні відомості про І. Франка. Тоді-таки А. Маршинський переклав і оповідання І. Франка «На дні». Проте редакція «Рижского вестника» відмовилась публікувати цей твір, очевидно, через цензурну заборону його друку в Російській імперії [2, с. 141].

1894 р. А. Маршинський переїхав до Естонії, де працював податковим інспектором у м. Аренсбурзі (тепер м. Куресаре), а у 1899–1909 рр. – у Дорпаті (тепер м. Тарту). З 1910 р. – начальник відділу скарбової палати у Ризі та водночас викладач історії літератури у приватній реальній школі. З 1912 р. – ревізор в управлінні державними ошадними касами у Петербурзі, а з 1916 р. – директор ошадної каси у Катеринославі.

З 1917 р. директор департаменту фінансових справ Генерального Секретаріату Української Центральної Ради, у жовтні 1919 – травні 1920 рр. – віце-міністр фінансів в уряді Української Народної Республіки періоду Директорії. 1920 р. – емігрував до Польщі, де у 1921–1922 рр. працював викладачем української еміграційної гімназії у м. Тарнові. З осені 1922 р. А. Маршинський – учитель української мови і літератури спочатку у Добромільській, а потім у Долинській гімназіях Галичини. У травні 1923 р. переїхав до Чехословаччини. З 1923 р. – викладач українознавства в садівничій школі м. Мельника, з 1924 р. – лектор історії України та українського письменства Українського високого педагогічного інституту ім. М. Драгоманова в Празі. Похований на Ольшанському цвинтарі у Празі.

У празький період життя активно працював як мемуарист. Зокрема опублікував у львівському альманасі «Дніпро» «Спомини (1884–1888)» (1923), «Поїздка в Галичину в 1889 р.» (1924), «На могилу невідомому воякові» (1925), «З днів Sturm und Drang'у» (1928), «Спокуса» (1929), «З життя Вол. Самійленка» (1930). У тому-таки виданні 1926 р., за твердженням Ф. П. Погребенника, вийшли і «Спогади про Івана Франка» авторства Маршинського [7]. Проте календар-альманах «Дніпро» за 1926 р. узагалі не виходив [12]. Можливо, спогади про І. Франка так і залишились неопублікованими в архіві мемуариста. Подальша доля їх невідома. Увесь свій архів А. Маршинський заповів передати після смерті Музеєві визвольної боротьби України в Празі. Очевидно, у ньому містилося чимало цінних документів (зокрема, можливо, і про взаємини з І. Франком), проте незавидна доля Музею (проіснував до 1948 р. і був ліквідований комуністичною владою Чехословаччини) та його фондів (вивезені до СРСР) не дає змоги говорити про це докладніше.

А. Маршинський належав до покоління свідомої української творчої молоді, яка формувалась і виховувалась під впливом І. Франка, але згодом пішла своїм історичним шляхом. Відомостей про контакти (особисті, творчі, громадські) І. Франка і А. Маршинського після висилки останнього з Києва немає. Можливо, розвіялись ілюзії молодості і з часом дещо зменшився пієтет до авторитетів, а можливо, умови поліцейського стеження не дозволяли на

ближчі взаємини. Але незаперечним є той факт, що А. Маршинський, як і І. Франко, до кінця життя був відданий українській ідеї, культурі і державності.

Список використаної літератури

1. Возняк М. Велетень думки і праці. / Михайло Возняк. – К. : Держ. вид-во худ. літ., 1958. – 404 с.
2. Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1965. – К. : Наукова думка, 1966. – 544 с.
3. Калинович В. І. Політичні процеси Івана Франка та його товаришів. / В. І. Калинович. – Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1967. – 156 с.
4. Маршинський А. Поїздка в Галичину в 1889 р. (Зі споминів) / А. Маршинський // Дніпро. Календар-альманах. – Львів, 1924. – С. 82–101.
5. Маршинський А. Спомини (1884–1888) / Аполінарій Маршинський // Дніпро. Календар-альманах. – Львів, 1923. – С. 92–104.
6. Охримович В. Моя пригода з шибеницею. (Спомин про неймовірний та правдивий епізод) / В. Охримович // Привіт Іванови Франкови в сорокліте його письменської праці. 1874–1914: Літературно-науковий збірник. – Львів: Накладом ювілейного комітету, 1916. – С. 161–164.
7. Погребенник Ф. П. Маршинський Аполінарій / Ф. П. Погребенник // УЛЕ. – К. : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1995. – Т. 3. – С. 309.
8. Франко І. Збір. творів: у 50 т. / Іван Франко. – К.: Наукова думка, 1976–1986.
9. Чорновол І. Поляки й українці у внутрішній та зовнішній політиці Австро-Угорщини [Електронний ресурс]. [Цит. 2012, 26 вересня]. Режим доступу : <http://www.ukrhistory.narod.ru/texts/chornovol-1.htm>.

Архівні джерела

10. ІЛШ. – Ф. 3. – № 1605.
11. ЦДІА у м. Львові. – Ф. 663. – Оп. 1. – Спр. 129.
12. ЦДІА у м. Львові. – Ф. 786. – Спр. 76.
13. ЦДІА України у Києві. – Ф. 317. – Оп. 1. – Спр. № 460.

IVAN FRANKO AND APOLINARIY MARSHYNSKYJ: A HISTORY OF CREATIVE RELATIONSHIPS

Natalia Tyholoz

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky str. 49, Lviv, 79044, Ukraine,
e-mail: journft.franko@lviv.ua*

On the example of the creative relationship between I. Franko and A. Marshynskyj set level of authority Galician writer and his influence on contemporary generation of young intellectuals. Defined the basic ideological vectors epistolary communication Ivan Franko and Apolinariy Marshynskyj.

Keywords: Ivan Franko, Apolinariy Marshynskyj, writing, creativity.

ИВАН ФРАНКО И АПОЛИНАРИЙ МАРШЫНСКИЙ: ИСТОРИЯ ТВОРЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

Наталья Тихолоз

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, Львов, 79044, Украина,
e-mail: journft.franko@lviv.ua*

На примере творческих взаимоотношений между И. Франком и А. Маршынским установлен уровень авторитета писателя и его влияния на тогдашнее поколение молодых интеллектуалов. Определены основные идейные векторы эпистолярной коммуникации И. Франко и А. Маршынского.

Ключевые слова: Иван Франко, Апполинарий Маршынский, письма, творчество.

Стаття надійшла до редколегії 23.12.11

Прийнята до друку 10.01.12

ЛИСТИ

Аполінарія Маршинського до Івана Франка

№ 1

[18]89. 31.XII

Шановний добродію!

Насилу тільки вчора мав пригоду побачити і переглянути Ваше «дітище»¹. Не сіяє воно блеском, не імонує пишним убранням, та за те родилось з здоровим організмом. Буде воно виростати помаленьку, живлячись не зіпсутими соками, та набиратись сили... Мусите знати, що деякі наші «діятелі» кукають на старий лад: не виживе дитинка; покрепиться-покрепиться трохи, але світ лихий росту дитинці не дасть, і дитинка по старому умре-загне на першім же році життя. Так ніт же, біс его матері, не справдиться, зузулине віщування. Коли-б я не вірив в те, що народ ніколи вже не загине, що в ньому єсть багато внутрішніх сил, щоб перетерпіти усякі несприяючі нагоди і пережити усякі обставини, побороти їх, а в кінці перевернути увесь сучасний лад на новий, справедливий і нормальний – що народ має на все се сили і так воно і повинно бути, і інакше не може бути, то-б давно вже одрікся від свого символа віри: «вірую во єдиний прогрес людяности, невпинний, вічний... і врата адова не одоліють го».

КОМЕНТАРІ

¹ ...переглянути Ваше «дітище». – Йдеться про журнал «Народ» – громадсько-політичне видання, яке виходило протягом 1890 –1895 рр. у Львові та Коломиї за редакцією І. Франка та М. Павлика. Орган радикальної партії. Створений з ініціативи й почасти на кошти М. Драгоманова.

Витаю ж Вас з Вашим новорожденним і жичу йому довголіття, бо за все інше я певен.

Хотів би по змозі і свою лепту праці Вам запропонувати, та тільки ось як складається моя доля: за місяць їду на «губительний Кавказ»². Мушу там вижити щонайменше років зо два. Се буде і самохітна, і вимушена *exsilio patria*. Самохітна тому, що їду на службу, але вже самі судять, скільки то доброї волі у чоловіка, коли він не має на що прожити там, де би йому хотілось, а мусить їхати чорт зна куди; з другого боку, Вам, певно, вже відомі заміри і силкування наших місцевих предержавних виперти нас усіх «прикосновенних»³ з блаженного Київа. Чи випруть, чи ні, але жити якийсь час не дадуть полюдськи; треба хоч на час зникнути з очей. На сей раз користуюсь пригодою, щоб умовитись з Вами про дещо. З Тифлісу в лютім одберете гроші за «Народ» з адресою, на яку маєте висилати, може навіть з кількома адресами. Не вважайте, розумієсь, ні на незнакомі імена, ні на почерки, – так само і щодо листів, котрі може прийдесться надсилати до Вас; не вважайте також, що листи будуть висилатись з яких інших міст, а не з Тифлісу. Коли прийдесться Вам відповідати в поштовім ящику, то друкуйте: Теплив, А. М. нарешті підписом на моїх листах будуть літери Л. Г. Намітьте мені кілька питань, котрі б були Вам потрібні для «Народу» і котрими б я міг зайнятись в Тифлісі.

Вкінці ще одна просьба. З деким з Ваших хлопців я списуватимусь і буду вести ріжні справи. В той або інший раз може прийдесться давати їм якінебудь поручення, на котрі гроші буду висилати до Вас. Ви вже будьте ласкаві держати у себе мій банк. Се просто треба для того, щоб діло виконувалось в час, не розтягалось, бо я добре знаю нашого брата. Вибачайте, що з сею проською до Вас звертаюсь, а не до кого іншого, бо далєбі не маю нікого більше, крім Вас та Павл[ика]⁴.

Вам подасться з подателем мого листа і адреса для книжок. Щодо моєї купки⁵, – чи виряджати її на перший огонь, чи ні – робіть як розумієте, або як дума про се той, хто пришле Вам адресу. З одного боку, мені б хотілось

² ...за місяць їду на «губительний Кавказ». – На початку 1890 р. А. Маршинський планував виїхати на роботу до Тифліса (тепер м. Тбілісі у Грузії), де мав отримати посаду на залізниці. Проте виїхати А. Маршинський не зміг, оскільки він дав підписку про невиїзд з Києва на час слідства. А слідство затягнулося ще аж на цілий рік.

³ ...нас усіх «прикосновенних»... – Йдеться про учасників так званої «Справи С. Дегена і товаришів» – Б. Кістяківського, А. Маршинського, С. Дегена та ін.

⁴ Павлик Михайло Іванович (1853–1915) – український громадсько-політичний діяч, публіцист, письменник. Дійсний член НТШ. У 1878–1879 рр. разом з І. Франком видавали у Львові журнал «Громадський друг», альманахи «Дзвін», «Молот». Один із організаторів і творців Русько-української радикальної партії (1890 р.) та редактор її органів «Народ» (1890–1895) і «Хлібороб» (1891–1895). У 1895–1905 рр. – перший бібліотекар НТШ. Автор праць «Потреба етнографічно-статистичної роботи в Галичині» (1886), «Про русько-українські народні читальні» (1887), «Михайло Петрович Драгоманов, 1841–1894» (1896), «Якуб Гаватович» (1900) та ін.

⁵ Щодо моєї купки... – Йдеться про книги, що їх мав забрати зі собою А. Маршинський зі Львова, але через арешт змушений був залишити їх у І. Франка.

якнайскоріше мати її в своїх руках, з другого – громадський інтерес потребує, щоб скоріше прийшли книжки не ті, котрі складають власність чоловіка, їдучого на Кавказ. А знов – виряджати на першу пробу небезпечно зі взгляду на те, що ще дорога невідома, непротоптана і книжки можуть дурно пропасти... Словом робіть, як здається Вам найкраще. Гадаю, що всіх відразу не можна буде вислати.

Ну, будьте ж щасливі. Привіт Оль[зі] Хведор[івні]⁶.

А. Маршинський.

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 3. – № 1605. – С. 383–386.

№2

7/19 лютого [18]90 року
Київ

Шановний добродію!

Поручаю Вашій увазі і ласці мого доброго знакового, сера Еллена з Манчестера. Він по професії адвокат, вихованець Оксфордського університету, де скінчив історичний відділ. Його близькі кривні видають в Манчестері щоденну часопись, а він сам, вернувшись додому, матиме співвіділ в ній. Він цікавився слов'янським питанням і Росією, і для спізнання того і другого, а разом, щоб побачити світа, кільканадцять місяців назад виїхав вояжувати з кінцевою метою пожити на останку кілька місяців в Росії, вивчитись російській мові, і от тепер вертає додому. Мені довелось трохи познакомити його з деякими сторонами політичного і соціального життя Росії, і він почасті зацікавився і українським питанням. Їде він на якийсь час до Константинополя через Пешт, Білгород і Софію. Затримається на день у Вас, ві Львові, власне для знакомства з Вами і д. Павликом, котрому мій сердечний привіт і поважанне.

З повагою Ваш А. Маршинський.

P. S. Сер Еллен розмовляє виключно по-російськи.

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України, відділ рукописних фондів і текстології. – Ф. 3. – № 1605. – С. 431–432.

⁶ *Привіт Оль[зі] Хведор[івні].* – Йдеться про дружину І. Франка Ольгу Федорівну Франко (з Хоружинських) (1864–1941).